

POSUDEK

Zbýtovský, Jakub (2021). Problematika vojenských výdajů v zemích subsaharské Afriky. Hradec Králové: Filozofická fakulta (diplomová práce). 69 stran.

Autor si vybral poměrně neobvyklé výzkumné téma, které nebylo na katedře politologie FF UHK, pokud se pamatují, ještě nikdy zkoumáno. Problematika vojenských výdajů, která velmi často souvisí s otázkou bezpečnostní a mezinárodní politiky, je však pevnou součástí africké politiky, když se podílí zásadním způsobem nejen na formování státních institucí (armáda), ale posiluje statut zemí v regionální či kontinentální politice. Dalo by se říci, že svým způsobem často vede i k stabilizaci politického systému jednotlivých zemí. Velké množství afrických zemí se v minulosti potýkalo s řadou vojenských převratů, které souvisely právě s nespokojeností ozbrojených sil s výší vojenských výdajů. Z těchto důvodů považují diplomovou práci za aktuální, ale ne příliš inovativní.

Diplomová práce je jednoznačně vymezena obsahem (problematika vojenských výdajů), geograficky (země subsaharské Afriky) a časově (2000-2019). Co se týká teoreticko-metodologického zakotvení, diplomová práce bohužel zcela postrádá teoretické vymezení a koncept. Pár stran analýzy literatury zabývající se dosavadními výzkumy vojenských výdajů není možné v žádném případě považovat za rozpracování teoretického konceptu, spíše jde o zpracování stavu současného bádání. Přestože se jedná o kvantitativní práci, autor v úvodu nedefinuje žádnou hypotézu, teprve v kapitole věnované indikátorům poukazuje na některé hypotézy jeho předchůdců, se kterými se (zřejmě) ztotožňuje, i když s nimi posléze nijak více nepracuje.

Za nejvíce problematickou považují metodologii výzkumu, která vychází z čistě kvantitativního přístupu, opírajícího se o výběr značně problematických indikátorů, a neschopnost dosáhnout věrohodného (zřejmě kvalitativního) zdůvodnění výsledků výzkumu.

Za značně problematický považuje recenzent zejména výběr proměnných. Jestliže předchozí výzkumy ukazovaly na problematičnost některých proměnných, není příliš jasné, zda stojí za to je replikovat. Ano, vzhledem k tomu, že jde o víceméně regionální výzkum, může autor tvrdit, že chtěl ověřit relevantnost těchto závěrů. Ale předpokládám, že dřívější autoři pracovali i s daty z afrického prostředí.

Nejdříve autor definuje ekonomické proměnné. Jako první proměnnou diplomant řeší problematiku korupce. Sám v textu naznačuje určitou problematičnost této proměnné, přesto s ní pracuje. Domnívám se, že tato proměnná nemá žádnou vypovídací hodnotu z hlediska hlavního cíle, protože korupce doprovází zejména v africkém prostoru všechny ekonomické operace. Představa, že stupeň korupce jednotlivých zemí nějakým způsobem ovlivní výši vojenských výdajů, je značně problematická.

Podobně i proměnná zaměřená na zahraniční pomoc je problematická. Souhlasím s autorem, že ušetřené prostředky rozpočtu se pravděpodobně mohou uvolnit pro posílení vojenského rozpočtu. Ale to je jen hypotéza bez faktického ověření. Navíc zkoumat jen celkový objem financí také nepovažuji za metodologicky správné, zřejmě budou velké rozdíly mezi zahraniční pomocí malé africké země, jako je Gambie a např. Nigérie. Navíc zde mohou hrát roli další aspekty mezinárodní politiky, když zahraniční pomoc je rozdělována ne podle spravedlnosti, ale často podle strategického postavení africké země, zahraniční politiky donátorů, postavení zemí v regionu, nerostného bohatství, atd.

Podobně i použití proměnné vycházející z indexu globalizace je problematické. Autor sám ukazuje jeho problematičnost s odkazem na dva provedené výzkumy. Na jedné straně bych se zřejmě ztotožnil se skupinou badatelů, která se domnívá, že růst tohoto indexu (podíl obchodu na HDP) může mít logicky pozitivní dopad na růst vojenských výdajů. V případě druhé hypotézy je podle mého názoru nepřesvědčivé tvrzení, že zvyšování podílu obchodu na HDP snižuje vojenské výdaje, protože se zvyšuje nebezpečí případného konfliktu a ohrožení

vzájemného obchodu. Myslím, že zde by se dala úspěšně aplikovat teorie transakcionalismu a závěry některých teoretických prací K. Deutsche.

V ekonomické rovině mi naopak zcela chybí proměnná dotýkající se celkového růstu HDP. Zdá se zcela logické, že pokud dochází k růstu HDP, zvyšují se i vojenské výdaje. Možná by se dal použít i index bídy, i když ten může být problematický zejména v nedemokratických režimech, kde silné a dobře vybavené ozbrojené síly mohou efektivně potlačit případnou nespokojenost společnosti.

Na druhé straně proměnné související s bezpečností oblastí jsou jasně průkazné a logické. Země v konfliktu, jak ve vnitřním, tak mezinárodním má samozřejmě silný zájem na tom, aby vojenské výdaje rostly a aby jejich ozbrojené síly úspěšně čelily případným ozbrojeným hrozbám či občanským konfliktům. Taktéž způsob získání politické nezávislosti považují za významnou proměnnou, kdy bývalí velitelé národněosvobozenecých armád a tzv. veteráni mají stále politický vliv v osvobozených zemích.

Taktéž proměnná dle charakteru politického režimu je podle mého relevantní proměnnou. Nicméně příliš nechápu logiku jejich rozdělení podle hodnot 1-5, kdy hodnota 1 vyjadřuje demokratické země s nižšími vojenskými výdaji a 5 s nejvyššími vojenskými výdaji (vojenské režimy). Neznám metodologii výzkumu Bove a Braunera, kterou diplomant převzal, ale hypotéza, že demokratické státy mají nižší vojenské výdaje, se mi zdá být značně problematická. USA patří bezesporu k demokratickým zemím a předpokládám, že mají jedny z nejvyšších vojenských výdajů na světě. Nevím, proč se autoři (a diplomant) domnívají, že personalistické režimy mají nižší vojenské výdaje než vláda jedné strany či monarchistické režimy. Je to potvrzené nějakým základním výzkumem? Pokud ano, proč diplomant toto rozdělení nezdůvodnil ve své práci? Při použití této proměnné bych raději pracoval s jasným indexem Freedom House či Ibrahim Index než nějakým podivným rozdělením zemí do pěti kategorií. Navíc si dovedu i v Africe představit demokratický stát (podobně jako USA), který má vyšší vojenské výdaje než některé autoritářské země.

Navíc celá konstrukce těchto států do pěti kategorií je značně problematická. Označení tzv. vojenské režimy je v současnosti prakticky nepoužitelné, vzhledem k tomu, že s výjimkou několika málo zemí ve všech afrických zemích probíhají (více méně) svobodné a demokratické volby, monarchistických režimů máme v Africe také velmi poskrovnu (Svazijsko a Lesotho). Personalistické a země s vládou jedné strany (one-party state) jsou také v 21. století více méně již minulostí.

Řada problematických indikátorů se objevuje i v rovině geografické. Velikost země předpokládá ve většině případů větší počet obyvatel a vyšší HDP a tím i větší požadavky na obranu. S velikostí země souvisí i délka hranic, takže nevidím logický důvod, proč tyto dva indikátory odlišovat. Samozřejmě chápu argumentaci charakteru terénu, ale občanské konflikty jsou vedeny i v zemích pouštního charakteru (Mali, Jižní Súdán, Čad, a další), kde tato proměnná (lesnatost) je problematická.

Poslední skupinou proměnných jsou tzv. nezařaditelné proměnné (urbanizace, age dependency ratio, etnická diverzita, etnická dominance, rozptýlení populace), z nichž většina je od počátku značně problematická a často zpochybňována zahraničními výzkumy.

Značně problematická je struktura diplomové práce a jednotlivých částí. Jak již bylo konstatováno, diplomová práce neobsahuje teoretické zakotvení. Problematická je i struktura úvodu. Autor od aktualizace přechází rovnou na analýzu současného stavu bádání, aby se pak na s. 3 vrátil k hlavnímu cíli diplomové práce. Zdá se, že cílem diplomové práce osvětlit na základě různých proměnných jejich vliv na vojenské výdaje. Tento cíl jsem vydedukoval mezi řádky, protože jeho definování v prvním komplikovaném souvětí v posledním odstavci na s. 3 je naprosto nepochopitelné. Autor chce dále vysvětlit chování subsaharských států v v oblasti vojenských výdajů lépe než doposud a určit, jak moc se dá omezit specifičnost zemí při výzkumu vojenských výdajů. Zatímco první cíl diplomové práce problematcky naplňuje, na

další výzkumné otázky autor v diplomové práci ani v závěru nenašel věrohodné odpovědi. Přestože se jedná o kvantitativní výzkum, autor v úvodu nedefinuje žádnou hypotézu, kterou by ověřoval.

Členění diplomové práce je poměrně skromné, po úvodu autor vysvětluje výběr nezávisle proměnných, pak velmi stručně popisuje proměny jednotlivých indikátorů ve 20 různých tabulkách podle jednotlivých let bez ambice na hledání zdůvodnění či vědeckou interpretaci. Poté následuje kapitola věnována interpretaci dat a výsledkům pozorování. Autor upozorňuje na irelevantnost některých indikátorů (délka pobřeží, obchod, zahraniční pomoc, dominance), či jejich omezenost (délka hranice, zalesnění, urbanizace), některé indikátory byly samy o sobě proměnlivé a nepřilíš průkazné (etnická diverzita, rozptýlení obyvatelstva, koeficient věkové závislosti).

Mezi indikátory, které mají prokazatelně vliv na vojenské výdaje, je uveden charakter politického režimu. Jeho nastavení, jak jsem ukázal výše, je značně problematické a navíc, jak ukazují výsledky některých zemí, naprosto neprůkazné (demokratické země jako Botswana a Namibie mají největší vojenské výdaje). Je otázka, zda stačí vysvětlení, že Namibie prošla národněosvobozeneckým bojem. Jaké byly výsledky u Zimbabwe, Angoly, Guineje-Bissau, Mosambiku či Jihoafrické republiky? Problematickým indikátorem se podle autora stal indikátor Válka a autor se zmiňuje i nejasnosti kolem validity indikátoru korupce.

Pokud shrneme závěry, tak za jednoznačně rozhodující indikátor můžeme považovat angažovanost státu ve vojenském konfliktu, což asi čekal každý čtenář. Závěrem autor konstatuje, že nejvíce relevantní jsou čtyři indikátory, konflikt, politický režim, diverzita, a soused, přičemž diverzita má nelogicky negativní dopad na výši vojenských výdajů, což není v závěrech příliš zdůrazněno (neplatí předpoklad, že čím více je země etnicky rozdělena, tím více se zvyšují požadavky na výši vojenských výdajů). Pak následuje závěr, který příliš nereaguje na definované výzkumné otázky (viz výše).

Práce s odbornou literaturou a články je víceméně irelevantní, protože autor pracuje v podstatné části jen se statistickými výsledky, i když je na řadě míst porovnává s dosaženými výzkumy. Autor cituje správně, počet zdrojů je odpovídající, s citacemi pracuje zejména v úvodu při přehledu současného stavu bádání a v popisu výběru indikátorů.

Po formální stránce je práce taktéž na řadě míst velmi problematická. Autor si libuje v dlouhých a nepřehledných souvětích. V některých částech diplomové práce se čtenář setká s krkolomnými souvětími, které se dají teprve pochopit po opakovaném přečtení (např. s. 3, poslední souvětí prvního odstavce, 3-4, poslední souvětí, atd.). Počet gramatických chyb je přijatelný, někdy přebývají či chybějí čárky, některá slova nejsou ve správném pádě (případně jim chybí písmeno), objevují se překlepy (např. ve slově Eritrea).

Předložená práce je značně problematická. Zcela chybí teoretické zakotvení, autor sice hovoří o teorii vojenských výdajů, ale průměrný nezalý čtenář nemá potuchy, co jsou vojenské výdaje, nezná teorii/teoretický koncept, jak se v odborné literatuře pracuje s tímto fenoménem, co má a nemá na něj vliv. Zdůvodnění a vyčlenění nezávislých proměnných je značně problematické, přestože autor slibuje v anotaci a úvodu použití nových proměnných, dle textu diplomové přejímá a pracuje s proměnnými, které byly již v odborné literatuře v minulosti použity. Autor již v úvodu konstatuje, že práce neobsahuje kvalitativní analýzy, ale bohužel, popis jen statistických výsledků (navýšily se, byly průměrné, měly minimální vliv, nepotvrdil se vliv, jsou bez/významné, atd.), aniž by se autor snažil hledat nějakou argumentaci, je nedostatečný z pohledu přínosu diplomové práce.

Jsem si zcela jistý, že diplomant strávil s tímto tématem spoustu času, získáním statistických dat, jejich vložením do SPSS, atd., ale následující krok, jednoznačný výklad dat, vysvětlení změn, rozdílů, hledání odpovědí pro odlišnosti a specifika, to naprosto v diplomové práci chybí. Autor např. tvrdí na základě statistických výsledků, že v roce 2007 se podařilo nejlépe predikovat míru vojenských výdajů (80 %), ale čím byl rok 2007 významný, proč rok

2007 a ne např. rok 2017? Hlavní problém spočívá v nepropojení kvantitativního výzkumu s kvalitativním, diplomant sice pracuje s nějakými výsledky, je schopen podle SPSS stanovit nejúspěšnější rok, či stanovit čtyři hlavní indikátory, ale to je bohužel vše.

Recenzent se nedostal k přílohám (nebyly připojeny k souboru diplomové práce), ale podle některých vět v závěru se zdá, že analýza vojenských výdajů jednotlivých zemí zcela nabourává některé předpoklady např. z charakteru politických režimů (Botswana, Namibie, demokratické země mají nejvyšší vojenské výdaje, naopak země s dlouhou historií vojenských režimů mají nízké vojenské výdaje).

Podle mého názoru předložená práce v žádném případě nesplňuje požadavky kladené na diplomovou práci. Jak bylo uvedeno výše, zcela chybí teoretický koncept, postrádám argumentační schopnosti diplomanta, schopnost analyzovat a kriticky hodnotit dosažené výsledky. Diplomová práce založená výhradně na kvantitativním výzkumu jen popisuje dosažené statistické výsledky bez ambice o jejich vysvětlení a vložení do společenského kontextu. Tato práce více jak jiné ukazuje na neschopnost kvantitativní metody dospět k věrohodným závěrům, když většina zvolených nezávisle proměnných je značně problematická a v některých případech i nelogická. Výsledkem podobných výzkumů pak jsou nevěrohodné závěry, které neodráží skutečnou politickou realitu. Z těchto důvodů diplomovou práci nedoporučuji k obhajobě.

V Olomouci, dne 14. srpna 2021

Doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc.